

Травна Алтернатива

ЕВРОРАЙТС

Асоциация за Европейска интеграция
и права на човека

ПРАВНИЯТ СТАТУС НА МАГИСТРАТИТЕ И ТЯХНАТА ОТГОВОРНОСТ ПРЕД ОБЩЕСТВОТО

Случаят „Росен Димов“ и делото П.И. срещу България*

адвокат Михаил Екимджиев

УВАЖАЕМИ КОЛЕГИ,

„Асоциация за европейска интеграция и права на човека“ — Пловдив започва издаването на двумесечен юридически бюлетин „Правна алтернатива“. В него се дава възможност за юридически коментар на съдебни актове, практики и правозащитни проблеми със значителен обществен резонанс.

В основата на идеята за издаването на „Правна алтернатива“ е правото на свободно изразяване на мнение и разпространяване на идеи в публичното пространство и свързаното с него право за получаване на информация от всички сфери на обществения живот. Особено важна в тази насока е информацията за дейността на съдебните органи, чиито решения имат както правораздавателен и превантивен, така и санкционно-възпитателен ефект.

Публичността на съдебния процес и публичното обявяване на решенията на съда дава възможност на обществеността да оцени и чрез оценката си да контролира дейността на съдебните власти. Неслучайно в държавите с демократични традиции има пълна „прозрачност“ както на съдебните процеси, така и на актовете на съдебните органи и тяхната юридическа мотивация. Нерядко те провокират оживени обществени дебати и политически решения на социално-значими проблеми.

В разглеждания контекст „Правна алтернатива“ е замислена като професионален и обществен коректив на дефектите в структурата и функционирането на съдебната система и стимул за професионално изграждане на практикуващите юристи.

На страниците на списанието се дава възможност за обзорни коментари и юридически издържана критика на спорни съдебни актове, както и за професионален дебат по актуални правни теми.

Желаещите да предоставят материали за бюлетина или да получат допълнителна информация, могат да се обърнат към адвокат Снежана Стефанова на тел. 26 21 27; 23 94 89 или в офиса на „Асоциация за европейска интеграция и права на човека“ в гр. Пловдив, ул. „Петко Каравелов“ №24, ет. 2.

■ Увод

Темата на първия брой на списание „Правна алтернатива“ е предопределена от скандалните разкрития за извършени нарушения на митническото и валутно законодателство от страна на Апелативния прокурор на Пловдив и член на Висшия съдебен съвет г-н Росен Димов, както и от поредното осъдително решение на Европейския съд в Страсбург по делото „П.И. срещу България“, в основата на което са нарушения на ЕКПЧОС, допуснати от българските съдебни власти.

Тези два казуса отново поставят, макар и в различни аспекти, въпроса за несъответствието между предоставените от обществото правомощия и гаранции за независимост на съдебните органи и липсата на работещи механизми за институционален и обществен контрол върху тяхната дейност.

В условията на посттоталитарна България, при липсата на традиция и ясни обективни критерии за назначаване и професионално израстване на магистратите, този дисбаланс крие опасност независимостта на съдебните органи да бъде употребявана персонално като „независимост“ от Закона, а несменяемостта – като професионална безотговорност.

■ I. Юридически статус на съдебните органи. (Конституционна рамка)

Съвместимостта на разделението на властите с демократичния режим и конституционно ограниченото управление е същностната характеристика на правовата държава, обективизирана за първи път в чл. 16 на френската Декларация за правата на човека и гражданина от 1789 г. Разделението на властите, установено в първите поколения конституции, е класическата триада на учредената законодателна власт, поверена на парламента, изпълнителната власт, поверена на държавния глава и правителството и съдебната власт (Дж. Лок, Ш. Монтезкьо, Дж. Медисън и др.) Първите конституции акцентират върху самостоятелността и независимостта на учредените органи – власти, както и върху противопоставянето като метод за разрешаване на конфликтите между тях, за взаимното им уравновесяване и предотвратяване на съединяването им¹.

Принципът за разделението на властите е прогласен в чл. 8 от Българската Конституция, според който:

„Държавната власт се разделя на законодателна, изпълнителна и съдебна“.

Традиционно възприетото гледище за съдържанието на този принцип е обективизирано в мотивите на Решение № 6/1993 г. на Конституционния съд на Република България, според което разделението на властите е метод за оптимално функциониране на върховната държавна власт и

* По молба на жалбоподателя името му се изписва с инициали.

¹ Е. Танчев – Конституция на Република България. Коментар.

средство, което предотвратява произвола, който би засегнал свободата на гражданите.²

Съгласно чл.117 от Конституцията:

„Съдебната власт е независима. При осъществяване на своите функции съдиите, съдебните заседатели, прокурорите и следователите се подчиняват само на закона.“

Независимостта на съдебната власт се изразява преди всичко в конституционна недопустимост на въздействие от другите власти, което по някакъв начин би поставило съдебната власт в организационна и функционална зависимост от тях. При осъществяването на своите функции всички участници в реализацията на съдебната власт – съдиите, съдебните заседатели, прокурорите и следователите се подчиняват само на закона.³ Това „единствено подчинение“ е генералната конституционна гаранция за тяхната независимост.

Специфични лични гаранции за независимостта на съдебната система са несменяемостта и наказателноправният имунитет на магистратите.

Съгласно чл.129 ал.3 от Конституцията:

„Съдиите, прокурорите и следователите стават несменяеми след навършване на тригодишен стаж на длъжността, която заемат.“

В подкрепа на същия принцип е изчерпателното изброяване на случаите, при които магистратите могат да бъдат освобождавани от длъжност, направено в същата разпоредба:

„Те се освобождават от длъжност само при пенсиониране, подаване на оставка, при влизане в сила на присъда, с която е наложено наказание лишаване от свобо-

да за умишлено престъпление, както и при трайна фактическа невъзможност да изпълняват задълженията си за повече от една година.“

Личният наказателен имунитет на магистратите, регламентиран в чл.132 ал.1 от Конституцията, на практика означава, че съдиите, прокурорите и следователите, докато притежават тези длъжностни качества, не могат да бъдат възбуждано наказателно преследване. Имуитетът обаче не е абсолютен. Той е преодолим и може да бъде снет при определени условия и по определен ред.⁴

Допълнителна гаранция за независимостта на магистратите е и редът за тяхното назначаване, повишаване, понижаване, преместване и освобождаване от длъжност, както и за снемането на имунитета им. Решенията в тази насока се вземат от Висшия съдебен съвет – орган съставен на професионален признак, чийто членове, съгласно чл.130 ал.2 от Конституцията, са **„юристи с високи професионални и нравствени качества“**. Очевидно, за да обезпечи институционалната независимост на съдебните органи, конституционният законодател залага главно на вътрешни механизми за регулация на системата. В държавите с демократични традиции тези механизми, съчетани с публичния контрол, осъществяван от медиите и неправителствените организации, а в някои държави и чрез преки избори на съдии и прокурори, са доказали своята ефективност. Едва ли същото би могло да се твърди за държавите „в преход“ от бившия социалистически лагер, в които взаимното ограничаване и балансиране между държавните органи и останалите субекти на гражданското общество все още не са намерили своето „златно сечение“.

Въпросът за липсата на надежден обществен контрол по отношение на държавните институции се поставя с особена острота по отношение на съдебната система. Това е така, защото тя по дефиниция не може да бъде пряко кон-

тролирана нито от законодателната, нито от изпълнителната власт. Както беше посочено по-горе, в институционален и функционален аспект това е условие за нейната независимост. Тази конституционална „макро-рамка“ е предпоставка за относително безконфликтно функциониране на институциите и за реализиране на държавността в конституционно определената форма. Когато обаче съдебната система „дефектира“ отвътре, възникват усложнения, които в българските реалности са изключително трудно преодолими. Липсата на външни корективи и неефективността на вътрешните „капсулира“ тези дефекти и нерядко води до компрометиране на самата идея за независимост на магистратите. Емблематичен пример в тази насока беше гротескната сага на прокурора от Върховна касационна прокуратура Н.Колев, когото ВСС така и не успя да накаже, въпреки наличието на данни за изключително тежки нарушения. Абсолютно неадекватно, но за сметка на това впечатляващо организирано, управляващото парламентарно мнозинство реагира, като приоритетно прие поправка в ЗСВЛ, с която на практика осуети възможността за търсене на отговорност от Колев. С приемането на закон „*intuito personae*“, в духа на традициите на тоталитарната държава, Парламентът, прилагайки превратно законотворческата си власт, арогантно се намеси в управлението на съдебната система, за да осуети прилагането на закона спрямо един прокурор. Парадоксален контрапункт на случая „Н.Колев“ е актуалният случай „Росен Димов“, при който компетентните държавни органи не по-малко арогантно „заспаха“.

■ II. Случаят „Росен Димов“

На 26 септември 2001 г. в. „Сега“, позовавайки се на централни гръцки ежедневници – в.„Катимерини“ и в.„Ангелиофорос“, излезе с водеща статия на първа страница, озаглавена „Пловдивският прокурор Росен Димов имал сметка в Солун“.

Според вестника, Апелативният прокурор на Пловдив „ще се изправи пред гръцкото правосъдие“. Позовавайки се на Македонската прес-агенция, в. „Сега“ посочва, че г-н Димов е обвинен в пране на пари. Димов и съпругата му са поддържали обща банкова сметка с гръцки бизнесмен, който е обвинен в контрабанда. Солунският прокурор г-н Калигис е предложил Димов и още шест души да бъдат изправени пред правосъдието. Според в. „Катимерини“ прокурор Калигис е поискал Димов и останалите да бъдат задържани по обвинения за пране на пари. Според в.„Ангелиофорос“ Р.Димов е имал 65 000 долара в обща сметка с братята Гиориос и Ираклис Антемидис, когото, според журналиста от в. „Етнос“ Христос Телигис, в момента са в затвора.

В същия брой на в.„Сега“ е поместено и изявление на г-н Димов по случая, в което той признава, че е изнесъл около 19 000 долара и е имал обща сметка с Георгиос Антемидис, но тъй като последният е бил титуляр на същата, Димов не поискал разрешение от БНБ. В изявлението пред в.„Труд“ от 27 септември 2001 г., както и пред bTV, г-н Димов със съжаление призна, че е извършил „тежко нарушение“ на действащия през 1996 г. валутен режим.

■ ПРАВОТО:

Съгласно чл.36 от Закона за сделките с валутни ценности и валутния контрол:

„Износът и вносът на български банкноти и монети, чуждестранна валута и други валутни ценности става по ред и в размери, определени от Министерския съвет и Българската народна банка.“

Според чл.37 от ЗСВЦВК:

„Който наруши установения с този закон и с издадените от Министерския съвет актове по прилагането му режим на: 1. сделките с валутни ценности; 2. вноса и износа на валутни ценности; 3. се наказва с глоба до петстотин хиляди лева.“

² Е.Танчев – Конституция на Република България. Коментар.

³ Е. Танчев – Конституция на Република България. Коментар.

⁴ Снежана Начева – Конституция на Република България. Коментар.

Съгласно чл.251 от НК:

„(1) Който наруши разпоредба на закон, на акт на Министерския съвет или на общински акт на Българската народна банка относно режима на сделките, вноса, износа или други действия с валутни ценности или задълженията за тяхното деклариране и стойността на предмета на престъплението е в особено големи размери, се наказва с лишаване от свобода до шест години или глоба в размер на двойната сума на предмета на престъплението.

(2) Предметът на престъплението се отнема в полза на държавата, а когато липсва или е отчужден, присъжда се неговата равностойност“

За целите на настоящата статия не смятам за нужно да давам точна юридическа квалификация на „нарушението“ на апелативния прокурор Росен Димов, дори ако трябва да изхождам от „чистосърдечните“ самопризнания, които той направил пред медиите. Такава правна квалификация би имала практическа стойност само ако е дадена от институцията, овластена да приложи закона и да наложи предвидените в него санкции.

Засега единствената „санкция“ за признатото „нарушение“ на г-н Димов е Решението на Висшия съдебен съвет и Главния прокурор, съгласно което Р.Димов ще представлява Прокуратурата на Република България пред делегацията на Европейската комисия в България (вж. в. „Сега“ от 4 октомври 2001 г., стр.4). Припомняйки скандалните разкрития на гръцката преса, оповестени пред българската общественост 7 дни по-рано, в. „Сега“ отбелязва: „На запитване на „Сега“ дали прокуратурата ще провери случая „Димов“, оттам отговориха, че не се занимават с клевети.“

Висшият съдебен съвет също запази съпричастно мълчание. Очевидно „високите професионални и морални качества“, които чл.132 ал.2 от Конституцията изисква от неговите членове, не изглеждат несъвместими с признатите „простъпки“

на техния колега. Същите изисквания налага чл.126 ал.1 т.4 от ЗСВЛ. по отношение на всички съдии, прокурори и следователи. Описаната ситуация е немислима за държавата, която претендира да е правова. Компетентните органи – Главният прокурор и Висшият съдебен съвет фактически абдикират от задълженията си да търсят дисциплинарна, административна, а според в.„Капитал“ (бр.39, стр.1) и наказателна отговорност за признати от самия Димов „тежки нарушения“. Ако българското гражданско общество беше достатъчно „зряло“, това съучастническо бездействие на институциите би предизвикало грандиозен обществен скандал. Независимите медии и правозащитните организации биха подложили на унищожителна критика както „провинилия“ се магистрат, така и прикриващите го чрез бездействието си държавни органи. Общественият натиск би принудил институциите да предприемат предписаните от закона действия. В случая „Димов“, след „новинарското отразяване на събитието на 26 и 27 септември, темата беше „забравена“ или забранена за медиите. Само в бр.39 на в.„Капитал“ е поместено редакционно „каре“ със заглавие „Престъпление и обяснение“. Според автора бившият кандидат за главен прокурор (Р.Димов) е извършил тежко престъпление, заради което „трябва да му бъде свален имунитетът и той да бъде разследван“. След тази последна медийна публикация темата изглежда „затворена“.

Разглежданият случай налага извода, че специализираните органи за ръководство и контрол на съдебната система, не са готови да отговорят на обществената необходимост от законност, справедливост и равенство пред закона, в името на която са създадени. Медиите не улавят или не искат да отразят обществените настроения по въпроса. Очевидно случаят „Димов“, както и случаят „Н.Колев“, както и случаят „Н.Джамбов“ ще останат в анализите на българската съдебна история, която в началото на XXI век добива все по-сюрреалистична визия. В резултат на

това случаят „Р.Димов“ ще се окаже поредната „тухла“ в стената на общественото недоверие към съдебната власт, към държавата и държавността изобщо. Доверието на обществото е цената, която всяка власт плаща, когато не спазва „обществения договор“. Това недоверие ще агрира дотогава, докато обществеността не получи „гаранции“ за контрол и защита от неприкосновеността на магистратите. Съдебните органи, макар и независими, трябва да бъдат отговорни пред обществото. В противен случай то неизбежно ще възприеме тяхната независимост като заплаха и ще се опита да я ограничи. В разглеждания аспект само приemanето на промени в Конституцията и в Закона за съдебната власт, които са условие за асоциирането ни към Европейския съюз, би създавало предпоставки за възстановяване на доверието и баланса между обществения интерес от законност и независимостта на съдебните органи. Изглежда разумна идеята „de lege ferenda“ имунитетът на магистратите да се ограничи само до техните действия по служба, тъй като Конституцията гарантира преди всичко тяхната служебна независимост. Що се отнася до несменяемостта, която сега настъпва автоматично, след навършване на тригодишен стаж на длъжността, която заемат, очевидна е необходимостта от въвеждането на обективни комплексни изисквания за нейното придобиване и запазване. Разгледаните по-горе случаи, илюстрират и необходимостта от конституционно регламентиране на допълнителни възможности за временно и постоянно отстраняване на длъжност, при действия, несъвместими с изискванията за заеманата длъжност.

В разглеждания контекст изглежда съвсем разумна, макар и твърде закъсняла, споделена от Министерта на правосъдието идея за въвеждането на принципите на „мандатността“ и „конкурсното начало“ за висшите магистратски длъжности (в.„Капитал“ бр.42/2001, стр.11).

■ III. Рускът „професионален деликт“ и отговорността на съдебните органи. (Делото „П.И. срещу България“)

На 26 юли 2001 г. Европейският съд в Страсбург постанови седмото поред осъдително решение срещу България по делото „П.И. срещу България“. Държавата беше осъдена да заплати на жалбоподателя общо 16 000 лв. обезщетение за нарушените права по Конвенцията и разноски по делото. И по това дело, както и по делата „Николова срещу България“ и „Асенов срещу България“, нарушенията произтичаха от несвоевременното разглеждане на жалбите срещу задържането под стража, липсата на всеобхватен съдебен контрол върху законността на задържането в контекста на процедурата „habeas corpus“, както и прекомерна продължителност на наказателния процес (5 години и 4 месеца). На заседание на Министерския съвет от 18 октомври 2001 г. Правителството, в съответствие с утвърдената процедура, взе решение за изплащане на присъдената на жалбоподателя сума. Според в.„Труд“ от 19 октомври 2001 г. (стр.4) „Съдебният министър Антон Станков казал на колегите си, че България се отървала леко тъй като тържителят искал общо 48 000 лв.“

До сега, сумите изплатени от държавата само за обезщетения, присъдени от Европейския съд, надхвърлят 130 000 лв. От друга страна, по данни на Президентта на Съда, изнесени в началото на януари 2001 г., регистрираните жалби срещу България са над 760. Изхождайки от вече констатираните от Европейския съд базисни несъответствия на националното законодателство и практики с европейските правозащитни стандарти, със сигурност може да се твърди, че в близките години България многократно ще бъде осъждана, а присъдените обезщетения ще придобият обезпокояващи размери. От друга страна, пред националните съдилища се водят все повече дела срещу съдебните органи по ЗОДВПГ. Тези тенденции очертават перспективата в

близките години целата срещу държава-та от чисто юридически въпрос да се превърнат в сериозен икономически и политически проблем. Всяко правителство ще трябва да дава на обществеността задоволителен отговор на въпроса защо гражданите трябва не само да предоставят изключителни правомощия на съдебните органи (несменяемост и неприкосновеност), да осигуряват бюджета на съдебната система, но и да плащат и обезщетения за зле свършена работа.

Тези перспективи, които управляващите няма как да избегнат, поставят категорично въпроса за имуществената и дисциплинарната отговорност на магистратите, за „професионални грешки“ или небрежност.

Актуална правна уредба

Съгласно чл.135 ал.1 от ЗСВЛ:

„Съдите, прокурорите и следователите не носят гражданска отговорност за вреди, причинени при изпълнение на техните служебни задължения, освен когато извършеното е престъпление.“

ЗОДВПГ, макар и мълчаливо, също изключва персоналната регресна отговорност спрямо съдебните органи, чиито актове са причинили вреди на граждани и са компенсирани за сметка на държавния бюджет.

В немалко държави имуществената отговорност на магистратите се „покрива“ чрез система от професионални застраховки. Подобен подход в България не би дал трайни позитивни резултати. Приложен изолирано, той не би довел до разрешаване на проблема, а до „туширане“ на част от неблагоприятните му последици. За българските условия е необходим комплексен подход, който да започва от повсеместно прилагане на конкурсното начало за всяка съдебна длъжност, при ясно определени процедури и критерии за подбор, съчетани с възможност за обжалване на резултатите от конкурсите. Безспорно позитивна, но недостатъчна в разглеждания аспект, е осъществяваната от

няколко години следдипломна квалификация в Центъра за обучение на магистрати, създаден по инициатива на Министерството на правосъдието, Съюза на съдите в България и Алианса за правно взаимодействие. Тази идея би могла да се развие и институционализира, като обучението стане задължително, а резултатите от него се отчитат като своеобразен тест и персонален атестат за годността на всеки кандидат за работа в съдебната система. Личните резултати на всеки, преминал през училището за магистрати, заедно с комплексна оценка на професионалната му дейност, могат да станат основата на комплексен критерий, въз основа на който да се придобива несменяемост, след определен минимум прослужени години на съответната длъжност. Същите показатели могат да бъдат база за обективна преценка на предложенията за повишаване и понижаване в съдебната йерархия. В държави като Франция, Испания, Португалия, Гърция, а от няколко години и в Румъния, приемането в подобни школи става чрез национален конкурсен изпит, при изключителна конкуренция. Приетите се подготвят за конкретната съдебна професия, съчетавайки обучението с практика в съдилищата. „Специализантите“ се оценяват непрекъснато и се класират по успех. Едва тогава, най-високо оценените, придобиват правоспособност за работа в съдебната система.

Друг подход, който се прилага успешно в немалко страни е „ротацията“ на магистратите. Той би бил особено полезен в българските условия и би осуетил създаването на „регионални практики“, които нерядко нямат много допирни точки със закона и разума в правото, а по-скоро наподобяват феодално обичайноправно нормотворчество и правоприлагане. Периодичната смяна на магистратите на ротационен принцип би намалила и предпоставките за коруптиране на съдебните служители и обвързването им с местни частни интереси. Разгледаните възможности de lege ferenda са само част

от неотложните мерки, които трябва да отговорят на острата обществена потребност от качествена промяна в хората, работещи в съдебната система, в техния менталитет, отношение към професията и правата на човека. Само трайна и последователна държавна политика за приемане, специализация и издигане в йерархията, съчетана с ефективна система от икономически и дисциплинарни стимули и санкции, би могла да постави основите на същинската, качествена съдебна реформа, която е предпоставка за реална независимост на съдебната власт и действително върховенство на закона.

ДЕЛОТО П. И. СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ¹

(Жалба № 33977/96г.)

РЕШЕНИЕ

Страсбург, 26 юли 2001г.

■ ПРОЦЕДУРАТА

Началото на производството по разглеждането на жалбата (№33977/96) е поставено с депозирането ѝ пред Комисията, съгласно предишния чл.25 от Конвенцията, от жалбоподателя с българска националност П.И., на 24 октомври 1996г.

Пред Съда жалбоподателят е представяван от Михаил Екимджиев – адвокат, практикуващ в гр.Пловдив. Българското Правителство („Правителството“) е представявано от г-жа Г.Самарас от Министерство на правосъдието.

■ ФАКТИТЕ

I. Обстоятелствата по делото.

A.Наказателно производство.

На 4 октомври 1993г. жалбоподателят е арестуван по обвинение в документна измама, във връзка с наказателно производство, образувано на 10 септември 1993г.

Според обвинението жалбоподателят, в съучастие с митнически служител и две други лица, е изготвил фалшива митническа декларация, удостоверяваща фиктивния експорт на цигари, които в действителност са продадени на вътрешния пазар. На базата на декларация с невярно съдържание, жалбоподателят е получил възстановяване на данъчен кредит за акциз. Общата получена сума, за която жалбоподателят е обвинен (вж. по-долу

параграф 33) възлиза на 15 230 400 стари български лева, които по това време се равняват на 3 000 френски франка). Срещу него са повдигнати обвинения по чл.212, ал.4 от Наказателния кодекс, който предвижда наказание лишаване от свобода от десет до двадесет години.

Предварителното производство приключва на 5 април 1994г., когато обвинителният акт е внесен в Пловдивски Окръжен съд.

Първото заседание по делото се провежда на 12 и 13 май 1994г. Изслушани са петимата обвиняеми и няколко свидетели, след което Съдът отлага делото за събиране на допълнителни доказателства, поискани от страните.

В периода 13 май 1994г. – 19 април 1995г. са проведени три съдебни заседания, които се отлагат главно поради нередовно призоваване и неявяване на някои свидетели.

Насроченото за 19 април 1995г. заседание е отложено поради заболяване на председателя на състава. Следващото съдебно заседание, насрочено за 8 юни 1995г., е отложено поради заболяване на един от съдебните заседатели.

Съдебното заседание, насрочено за 21 септември 1995г., е отложено вследствие заболяване на адвокат на един от подсъдимите.

Следващото съдебно заседание, насрочено за 12 януари 1996г., е отложено поради заболяване на двамата съдебни заседатели.

След като става ясно, че здравослов-

ното състояние на съдебните заседатели ще бъде пречка за участието им в процеса, на 19 февруари 1996г. Пловдивски Окръжен съд започва разглеждане на делото отначало с участието на двама нови съдебни заседатели.

Новият състав на съда провежда съдебно заседание на 26 и 27 март. То е отложено поради пропуск от страна на съдебната администрация да призове част от свидетелите, както и поради искания на страните за представяне на допълнителни доказателства. Съдът насрочва следващото съдебно заседание за 7 и 8 май 1996г.

На 7-8 май 1996г. е изслушана съдебно-счетоводна експертиза, след което делото е отложено за събиране на допълнителни доказателства.

Заседанието, насрочено за 16 и 17 септември 1996г., е отложено за 29 и 30 октомври 1996г. поради това, че един от съдебните заседатели бил със счупен крак и това препятствало участието му в процеса.

На 29 октомври 1996г. страните в наказателния процес, включително жалбоподателят, който по това време провежда гладна стачка, се явяват пред Пловдивски Окръжен съд. Адвокатите искат отлагане на заседанието, предвид здравословното състояние на П.И., отсъствието на свидетели, както и на един от адвокатите. Съдът изслушва медицински експерти, назначени да преценят способността на жалбоподателя да участва в процеса. По тяхно мнение е необходимо той да бъде подложен на пълни изследвания в болнично заведение. На 30 октомври 1996г. Съдът нарежда временно настаниване на жалбоподателя в болница и отлага заседанието. Страните се разминават в твърденията си за причините за отлагане на това заседание. Жалбоподателят подчертава, че отсъствието на няколко свидетели е било решаващо, докато Правителството счита, че единствена причина е била здравословното състояние на Илишков, тъй като медицинските експерти дали заключение, че той не е в състояние да участва пълно-

ценно в процеса.

Заседанието по делото е подновено на 19 декември 1996г. Изслушани са показанията на един свидетел. Тъй като другите свидетели не се явяват, Съдът уважава молбата на прокурора и защитата за поредно отлагане.

Последното съдебно заседание пред Пловдивски окръжен съд е проведено на 28-31 януари 1997г. Съдът изслушва свидетелски показания и пренията на страните.

На 31 януари 1997г. Окръжният съд признава жалбоподателя за виновен по повдигнатото обвинение и го осъжда на тринадесет години лишаване от свобода. Съдът отлага произнасянето на мотивите към присъдата си. Те са изготвени на неизвестна дата, близо три месеца след произнасянето на присъдата.

На 10 февруари 1997г. жалбоподателят обжалва присъдата пред ВКС. ВКС насрочва заседание по делото за 26 септември 1997г. На тази дата прокурорът от Върховна касационна прокуратура заявява, че се познава с един от обвиняемите и си прави самоотвод. По тази причина делото е отложено.

Второто заседание по делото пред ВКС се провежда на 23 януари 1998г. С решение от 18 март 1998г. Върховният касационен съд остава в сила присъдата.

На 24 март 1998г. един от подсъдимите подава молба за преглед по реда на надзора. Петчленен състав на ВКС провежда заседание на 10 юни 1998г. На него жалбоподателят се явява без защитник. Той изразява желание да се присъедини към молбата за преглед, което все още било възможно, тъй като законоустановеният срок не бил изтекъл. Съдът отлага заседанието, за да даде възможност на жалбоподателя да ангажира защитник. Жалбоподателят подава молба за преглед по реда на надзора на 22 юни 1998г.

Следващото заседание е проведено на 9 декември 1998г. Делото е обявено за решаване.

С решение от 22 март 1999г. ВКС оставя молбата на подсъдимите за преглед

¹ Решението се публикува със съкращения.

по ред на надзора без уважение.

■ Б. Загържането под стража на жалбоподателя

На 4 октомври 1993г., в деня на арестуването му, жалбоподателят е изправен пред следовател, който постановява загържането му под стража. На същата дата загържането е потвърдено от прокурор.

На 14 октомври 1993г., когато наказателният процес е на фаза предварително производство, жалбоподателят подава пред ПОС молба за промяна мярката за неотклонение „загържане под стража“. Съдът разглежда молбата в закрито съдебно заседание, на базата на материалите, събрани по време на разследването, аргументите на жалбоподателя и становището на Прокуратурата, което не е изпратено на жалбоподателя. С определението от 3 ноември 1993г. Съдът оставя жалбата без уважение.

След приключване на предварителното производство и изпращането на делото в съда, през април 1994г., жалбоподателят подава до Пловдивски Окръжен съд седем молби за промяна на мярката за неотклонение. Срещу някои от определенията на Окръжния съд, произнесени по тези молби, жалбоподателят е подавал жалби пред Върховния съд.

Първата от тези седем молби е подадена на 3 октомври 1994г. и е отхвърлена от Окръжния съд на 6 октомври 1994г. Друга молба, подадена на неупомената дата, е оставена без уважение от Окръжния съд на 30 ноември 1994г. Отказът на Окръжния съд да освободи жалбоподателя под гаранция, е потвърден от Върховния съд на 21 февруари 1995г. В определението си от 21 февруари 1995г. Върховният съд подчертава, че съгласно чл.153, ал.1 и 2 от НПК, се постановява задължително загържане под стража по отношение на всеки, който е обвинен в извършване на престъпление, за което е предвидено наказание десет или повече години лишаване от свобода. Изключение

може да се допусне само, когато не съществува съмнение, че лицето би могло да се укрие или да извърши други престъпления. Съгласно практиката на Върховния съд такава опасност се изключва главно в случаи на тежко заболяване на обвиняемия или при пределна старост. Тъй като жалбоподателят е обвинен в извършване на престъпление, наказуемо с повече от десет години лишаване от свобода и не са открити обстоятелства, които да изключват опасността от укриването му или извършването на други престъпления, не е имало основания за освобождаването му под гаранция. Върховният съд отказва да обсъди твърденията на жалбоподателя, че доказателствата срещу него са недостатъчни. Съдът констатира, че няма правомощието да обсъжда този въпрос в процедурата по разглеждане на молба за изменение на мярката за неотклонение. Загържението му е само да прецени дали условията за загържане под стража по чл.152 от НПК са изпълнени.

Жалбоподателят отново иска освобождаване под гаранция на 11 юли 1995г. Тази молба е отхвърлена от Окръжния съд на 21 септември 1995г. Отказът на Окръжния съд е потвърден от Върховния съд в закрито заседание на 6 ноември 1995г., след получаване на становище на Прокуратурата, което не е комуникирано на жалбоподателя. Върховният съд подчертава, че единствената възможност е жалбоподателят да бъде загържан, след като отсъстват доказателства, установяващи без всякакво съмнение, че не съществува опасност той да се укрие, да извърши друго престъпление или да попречи на разследването.

Следваща молба за освобождаване под гаранция е подадена на 15 януари 1996г. Тя е отхвърлена от Окръжния съд на 20 февруари 1996г. поради липса на промяна на обстоятелствата. По време на съдебното заседание от 27 март 1996г. пред Окръжния съд, жалбоподателят отправя нова молба за освобождаване, която е отхвърлена същия ден. Съдът подчертава,

че няма изменение на обстоятелствата и че законът не предвижда максимален срок на загържането под стража.

На 1 април 1996г. адвокатът на П.И. подава жалба до ВС срещу отказа на ОС да отмени мярката за неотклонение. Три дни по-късно, на 4 април 1996г., жалбоподателят подава и своя жалба. Основанията, визирани в жалбите са, че всички доказателства по делото вече са събрани и затова не съществува опасност жалбоподателят да предотврати разкриването на обективната истина. Не съществувала и опасност жалбоподателят да се укрие, тъй като той е пребивавал в чужбина по време на разследването и доброволно се е завърнал. Той никога не е бил осъден, има семейство и постоянен адрес. Жалбоподателят, освен това подчертава, че продължителността на загържането му под стража противоречи на Конвенцията.

На 22 май 1996г. прокурор от Главна прокуратура представя писмено становище по жалбите до ВС, с което иска те да бъдат оставени без уважение. Това становище не е изпратено на жалбоподателя. На 28 май 1996г. ВС оставя жалбите без уважение. Той констатира, че съгласно чл. 152, ал. 1 от НПК, загържането под стража на жалбоподателя е оправдано и случаят не попада под хипотезата на чл.152, ал.2. Освен това, Съдът счита, че доказаността на обвинението и продължителността на наказателното производство са ирелевантни.

На 15 октомври 1996г. жалбоподателят подава следваща молба за освобождаване под гаранция. По същото време той провежда гладна стачка, започнала на 23 септември 1996г., с която протестира срещу продължаващото му загържането под стража. Председателстваният съдебния състав разпорежда на 23 октомври 1996г., че Съдът няма възможност да разгледа молбата, тъй като един от съдебните заседатели е болен. В съдебно заседание от 29 и 30 октомври 1996г. жалбоподателят подновява молбата си. Окръжният съд изслушва медицински експерти, които са прегледали П.И. и отхвърля молбата.

На 6 ноември 1996г., адвокатите на жалбоподателя подават жалба до ВС срещу определението на ОС от 30 октомври 1996г. На 19 ноември 1996г. жалбата е изпратена във Върховния съд. На 15 ноември 1996г. прокурор от Главна прокуратура представя пред ВС писмено становище, според което същата следва да бъде оставена без уважение. То не е изпратено на жалбоподателя.

На 4 декември 1996г. Върховният съд, в закрито заседание, отхвърля жалбата. Съдът подчертава, че опасността от укриване, извършване на друго престъпление или осуетяване разкриването на обективната истина се презюмира от тежестта на повдигнатото обвинение. Здравословните проблеми на жалбоподателя, които могат да бъдат наблюдавани и в мястото на загържането и продължителността на предварителното загържане, освен неизбежните негативни последици, не се отразяват върху това становище. По-нататък Съдът заключава, че оплакванията на жалбоподателя по Конвенцията са неоснователни. В частност, жалбоподателят погрешно твърдял, че разпоредбите на НПК са в противоречие с Конвенцията.

На 31 януари 1997г. жалбоподателят е признат за виновен и осъден да изтърпи наказание лишаване от свобода (вж. Параграф 33 по-горе).

■ ПРАВОТО

І. По твърдението за нарушение на чл.5§3 от Конвенцията

Г-н П.И. твърди, че е бил загържан под стража за „неразумно“ продължителен период от време. Той се позовава на чл.5§3 от Конвенцията, който предвижда следното:

„Всяко лице, арестувано или лишено от свобода в съответствие с разпоредбите на т.1(с) на този член, трябва своевременно да бъде изправено пред съдия или пред длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции и има право на гледане на неговото дело в разумен

срок или на освобождаване преди гледането на неговото дело в съда. Освобождаването може да бъде обусловено от даването на гаранции за явяване в съда.“

■ А. Аргументи, представени пред Съда

Жалбоподателят

Жалбоподателят счита, че решенията по отношение на задържането му под стража са базирани изключително на тежестта на повдигнатите срещу него обвинения. Според приложимото национално право и практиката на Върховния съд, опасността от укриване и извършване на други престъпления т.е. нуждата от налагане на мярката за неотклонение задържане под стража се презюмират по отношение на всеки, който е обвинен в извършване на престъпление, за което е предвидено наказание лишаване от свобода с определена продължителност (повече от пет години).

От друга страна, в нарушение на основни принципи на наказателното право, националното право и съдебната практика прехвърлят доказателствената тежест върху обвиняемия, който следва да доказва, че не съществува опасност да се укриве или да извърши други престъпления. По тази причина съдебните власти са се ограничили в определенията си да преповтарят, че жалбоподателят не е доказал, че такава опасност не съществува, пренебрегвайки конкретни относими факти като постоянния му адрес, семейното му положение и чистото съдебно минало. Затова според жалбоподателя, задържането под стража не било базирано на „достатъчни и релевантни основания“.

По отношение на забавянето на процеса, жалбоподателят подчертава, че интервалите между съдебните заседания, времето, използвано за „придвижването“ на делото от един съд в друг, многократното нередовно призоваване на свидетелите, почивката на съда по време на летните ваканции и фактът, че не са привлечени запасни съдебни заседатели, обусла-

вят прекомерната продължителност на задържането му под стажа.

Жалбоподателят анализира причините за отлаганията на съдебните заседания и прави заключение, че компетентните власти са отговорни за по-голямата част от тях. Той оспорва твърдението на Правителството, че е допринесъл за отлаганията чрез исканията си за събиране на допълнителни доказателства, както и чрез съгласието на адвокатите му за повечето отлагания. П.И. намира за противоречиви твърденията на Правителството по отношение сложността на делото. Твърдението, че делото не е било от такава сложност, че да бъде привлечен запасен съдебен заседател е несъвместимо със становището, че продължителността на процеса е оправдана поради сложността му.

Правителството

Правителството счита, че обвиненията срещу жалбоподателя са за тежко умислено престъпление. В този случай чл.152 от НПК предвижда задължително налагане на мярка за неотклонение „задържане под стража“. Освобождаване под гаранция е възможно единствено при изключителни обстоятелства, когато не съществува дори теоретична възможност от укриване, извършване на други престъпления или осуетяване разкриването на обективната истина. При отсъствието на конкретни доказателства за съществуването на тези изключителни обстоятелства, опасността от укриване или извършване на други престъпления се презюмира.

По отношение доказателствената тежест Правителството твърди, че прокурорските органи са дължни да установят съществуването на основателни подозрения, че обвиняемият е извършил тежко престъпление, но жалбоподателят носи тежестта да докаже съществуването на изключителните обстоятелства, които биха позволили освобождаването му под гаранция.

В случая на жалбоподателя, опреде-

ленията по отношение на задържането му са базирани на тежестта на обвинението и на анализ на доказателства, които той е представил в подкрепа на твърденията си, че няма да се укриве или да извърши други престъпления. Тези доказателства са преценени като неубедителни. По тази причина основанията за задържането на жалбоподателя са били относими и достатъчни.

По мнение на Правителството, факторите, които определят продължителността на задържането под стража на жалбоподателя се делят на две групи „обективни“ и „субективни“.

Най-важната обективна трудност произтича от сложността на процеса, илюстрирана от решението на Окръжният съд, което се състои от шестдесет страници, шест тома материали по предварителното производство както и от факта, че пред съда са призовани 33 свидетели.

Друг обективен фактор бил проблемът с призоваването на свидетелите. Пет съдебни заседания са отлагани по тази причина.

Правителството оспорва тезата, че властите би следвало да предвидят нуждата от привлечането на запасни съдебни заседатели. Според него не би могло да се очаква, че дело с четирима подсъдими и 33 свидетели ще изисква продължително разглеждане и че ще бъде необходимо запасен съдебен заседател.

По отношение на „субективните“ фактори Правителство сочи поведението на жалбоподателя. Той е отговорен за забавянето на процеса, тъй като е правил множество искания за събиране на допълнителни доказателства, адвокатите му са били съгласни с някои от отлаганията на делото и той е провел гладна стачка, която е причинила едно от отлаганията. Окръжният съд е предприел всички възможни мерки в тази насока, включително налагането на глоби на свидетели, които не са се явявали на съдебни заседания и поискал съдействие от полицията за издирване и осигуряване на присъствието им.

■ Б. Преценката на Съда

Задържането под стража на жалбоподателя продължава от 4 октомври 1993г. до 31 януари 1997г. Следователно периодът, относим към оплакването по чл.5§3, е с продължителност три години, три месеца и двадесет и седем дни.

Съществуването на обосновано подозрение, че задържаното лице е извършило престъпление е условие *sine qua non* за законността на задържането, но след изтичане на определен период от време, то вече не е достатъчно. Тогава Съдът следва да установи дали другите основания, сочени от съдебните власти, оправдават неговото продължаване. Ако тези основания са „релевантни“ и „достатъчни“, Съдът следва да прецени дали компетентните национални власти са положили „специално усърдие“ при воденето на процеса (*Labita v. Italy* [GC], no. 26772/95, §§ 152 and 153, ECHR 2000-IV).

Страните не спорят, че първоначалното задържане на жалбоподателя е базирано на обосновано подозрение, че е извършил престъпление. Съдът не намира основание за друго заключение.

По отношение на основанията за продължаване на задържането, съгласно националните закони и практика съществува презумпция, че задържането под стража е задължително, когато обвинението има определен „праг на строгост“ (десет години лишаване от свобода, съгласно закона в сила до юни 1995г. и пет години лишаване от свобода след този момент). Строгостта на наказанието се явява единствен елемент, който съгласно доминиращата практика, обуславя риска от укриване или извършване на други престъпления. Съдът приема, че от гледна точка на тежестта на обвинението, властите биха могли оправдано да заключат, че такъв риск първоначално е съществувал. В този случай, Съдът следва да съблюдава факта, че тежестта на обвинението не може сама по себе си да служи за оправдаване на продължителността на задържането (вж. като скорошен пример, *Jecius v. Lithuania*, no. 34578/97, § 94, ECHR

2000-IX). Това е особено вярно в настоящия случай, когато според приложимото национално право и практика, квалификацията на деянието, а от там и предвиденото наказание, се определят от прокурорските власти, без съдебен контрол по въпроса дали доказателствата подкрепят едно разумно подозрение, че обвиняемият е извършил деяние, за което се предвижда наказание лишаване от свобода за съответния срок.

Единственото друго основание за продължаване срока на задържането под стража на жалбоподателя е констатацията на националните съдилища, че не са налице изключителните основания, оправдаващи освобождаването под гаранция.

Тази констатация не се базира на анализ на всички относими факти. Властите са преценили като неотносими аргументите на жалбоподателя, че никога не е осъждан, че има семейство и установен начин на живот, както и че след изтичането на известен период от време, вероятността от укриване или извършване на други престъпления е намалала.

Те стигат до това заключение, тъй като по силата на разпоредбата на чл.152 от НПК и практиката на ВС презумпцията, установена в този текст, е оборила само при наличието на изключителни обстоятелства, които изключват дори хипотетична възможност от укриване, извършване на други престъпления или осуетяване разкриването на обективната истина. Нещо повече, в тежест е на задържания е да докаже съществуването на тези изключителни обстоятелства, а недоказването им води до продължаване на задържането през целия процес.

Съдът подчертава, че продължаването на задържането може да бъде оправдано, само ако съществуват конкретни данни за действителен обществен интерес, който, въпреки презумпцията за невиновност, доминира над принципа за зачитане на личната свобода. Всяка система на задължително задържане под стража е сама по себе си несъвместима с чл.5§3 от Конвенцията (see the Letellier v. France

judgment of 26 June 1991, Series A no. 207, §§ 35-53; the Clooth v. Belgium judgment of 12 December 1991, Series A no. 225, § 44; the Muller v. France judgment of 17 March 1997, Reports of Judgments and Decisions 1997-II, §§ 35-45; the above cited Labita judgment, §§ 152 and 162-165; and the above cited Jecius v. Lithuania, §§ 93 and 94).

Когато законът създава презумпция по отношение на факторите, относими към основанията за продължаване на задържането, наличието на конкретни факти, оправдаващи ограничаването на принципа за зачитане на личната свобода, трябва да бъде убедително доказано (see the Contrada v. Italy judgment of 24 August 1998, Reports 1998-V, §§ 14, 16, 18, 23-30, 58-62).

Нещо повече, според Съда, задължение на властите е да докажат тези факти. Прехвърлянето на доказателствената тежест върху задържания е равносилно на отстъпване от правилото на чл.5 от Конвенцията, според който задържането е изключение от правото на свобода и неприкосновеност, допустимо при изчерпателно изброени и стриктно дефинирани случаи.

Никакви други основания, които да оправдават продължителността на задържането, не са били посочени от властите. Дори и да са съществували факти, които да оправдават продължаването на ограничаването на свободата на жалбоподателя, те не са споменати в решенията на съдилищата, вероятно вследствие на презумпцията и прехвърлянето на доказателствената тежест, произтичащи от чл. 152 от НПК. Не е задължение на Европейския съд да преценява такива факти и да заема мястото на националните власти, които са решавали въпросите по задържането на жалбоподателя. Тяхно задължение е било да преценят всички аргументи „за“ и „против“ задържането и да ги отразят в решението си (вж. Цитираното по-горе решение Labita , § 152).

По настоящото дело Съдът констатира, че чрез пропуската си да се произнесат по конкретни релевантни факти и

прилагайки единствено законоустановената презумпция, базирана на тежестта на обвинението и прехвърляща върху обвиняемия тежестта да докаже, че не съществува дори хипотетична възможност от укриване, извършване на други престъпления или укриване на доказателства, властите са продължили времетраенето на задържането под стража на жалбоподателя на основания, които не биха могли да бъдат определени като достатъчни.

Поради това компетентните власти не могат да оправдаят задържането под стража на жалбоподателя, продължило три години, три месеца и двадесет и седем дни. При тези обстоятелства не е необходимо да се преценява дали наказателното производство е проведено съгласно устрояването.

Следователно, налице е нарушение на чл.5§3 от Конвенцията.

■ II. ПО ТВЪРДЕНИЕТО ЗА НАРУШЕНИЕ НА ЧЛ.5§4 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

Жалбоподателят прави оплакване за нарушение на чл.5§4 от Конвенцията, който предвижда следното:

„Всяко арестувано или лишено от свобода лице има право да обжалва законността на неговото задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе; в случай, че задържането е неправомечно, съдът е длъжен да нареди незабавното освобождаване на задържаното лице.“

■ А. Становища пред Съда

Жалбоподателят счита, че производството по разглеждането на неговите жалби срещу задържането под стража не е било състезателно, че съдилищата, в съответствие с приложимото право и практика, не са разглеждали всички аспекти, относими към законността на неговия арест и не са се произнасяли с необходимата бързина. Той препраща към доклада на Комисията по настоящото дело

и към решението по делото *Nikolova v. Bulgaria* ([GC], no. 31195/96, ECHR 1999-II). По-нататък, той подчертава че българските съдилища системно са отказвали да разгледат въпросите относно съществуването на обосновано подозрение срещу задържания в процедурата *habeas corpus*, особено когато наказателният процес се е намирал в съдебна фаза. Съдите са приемали, че това би съставлявало предварително вземане на отношение по съществуването на делото.

Правителството твърди, че съдилищата са разглеждали всички аспекти, относими към законността на задържането. Въпросите, отнасящи се до доказателствата в подкрепа на обвиненията срещу жалбоподателя са въпроси по съществуването на наказателния процес и като такива били ирелевантни при разглеждането на законсъобразността на ареста.

Относно изискването за състезателно производство, според Правителството фактът, че становищата на прокурора не са предоставяни на жалбоподателя, не нарушава принципа за равенство на страните. Страните в процеса - прокурорът и задържаният - били равнопоставени, като всяка от тях е имала възможност да изрази становището си - жалбоподателят чрез неговата жалба, прокурорът чрез писмото си становище по нея.

■ Б. Становище на Съда

Обхват и характер на съдебния контрол за законност на задържането.

Съдът напомня, че арестуваното или задържано лице има право да иска преглед на процедурните и материални условия, които са съществени за „законността“ на ограничаването на свободата му. Това означава, че компетентният съд трябва да разгледа не само съответствието с процедурните изисквания, залегнали в националното право, но и основателността на подозренията, върху които се основава ареста, както и легитимността на целта, преследвана с него и последвалото задържане (see the Brogan and Others v. the United

Kingdom judgment of 29 November 1988, Series A no. 145-B, pp. 34-35, § 65, and *Grauslys v. Lithuania*, no. 36743/97, §§ 51-55, 10 October 2000 (непубликувано).

Дори чл.5§4 от Конвенцията не задължава съдията, разглеждащ жалба срещу задържане под стража, да обсъди всеки аргумент, от становището на жалбоподателя, гаранциите на същия текст биха били лишени от същината си, ако съдията, позовавайки се на вътрешното право и съдебната практика, би приел за ирелевантни и би оставил без разглеждане конкретни факти, на които се позовава задържания, и които са в състояние да поставят под съмнение наличието на условията, определящи „законността“ на лишаването му от свобода по смисъла на Конвенцията (вж. Решението по делото Николова срещу България, пар.61).

Съдът отбелязва, че по настоящето дело, както по делото „Николова срещу България“, съдилищата, разглеждали жалбите срещу задържането под стража, са отказали да обсъдят аргументите относно съществуването на обосновано подозрение срещу него, както и представените доказателства в тази насока.

Съдиите са считали, че ако коментират тези въпроси, те биха визирали съществуването на делото и впоследствие биха били предубедени. Този подход, подкрепен от практиката на Върховния съд и отчетен в становището на Правителството, е следван неизменно в разглеждания случай.

Съдът подчертава отново, че държавата-ответник е задължена да приеме съответни процедурни правила, за да осигури зачитането на всички права по Конвенцията, включително правото по чл.5§4 за съдебен контрол на всички аспекти на законността на ареста. Съществува, илюстрирани от множество решения на Европейския съд по чл.6§1 от Конвенцията, варианти на процедурни разрешения, при които изискването за обективна безпристрастност да не бъде нарушено (вж. следните решения: *Sainte-Marie v. France* of 16 December 1992, Series A no. 253-A; *Saraiva de Carvalho v. Portugal* of 22 April

1994, Series A no. 286-B; *Fey v. Austria* of 24 February 1993 Series A no. 255-A; *Nortier v. the Netherlands* of 24 August 1993 Series A no. 267; *Padovani v. Italy* of 26 February 1993, Series A no. 257-B).

Българският законодател е избрал в НПК да повери решаването на въпроса за мярката за неотклонение на жалбоподателя на същия съдебен състав, който разглежда наказателното дело по същество. Поради това фактът, че съдията е взел решение по отношение на задържането под стража, не може да доведе сам по себе си до заключение, че той е предубеден. Обикновено въпросите, на които съдията следва да отговори, когато се произнася по задържането не са същите като тези, които се обсъждат в присъдата. Когато се произнася по мярка за неотклонение „задържане под стража“ и други извънпроцесуални въпроси от този род, съдията обобщено оценява наличната информация, с цел да установи дали обвинението разполага с *prima facie* основания за подозренията си. Когато постановява присъда, той следва да прецени дали доказателствата, които са представени и дискутирани в съда, са достатъчни да обосновават заключение за виновност. Обоснованото подозрение и формалните основания за виновност не могат да бъдат определяни като едно и също нещо. (вж. между многото решения, Решението *the Lutz v. Germany* judgment of 25 August 1987, Series A no. 123-A, pp. 25-26, § 62

Ето защо Съдът констатира, че грижата на властите да осигурят ефективна защита според принципите за безпристрастност на съдебните органи, не би могла да оправдае ограничението, наложено върху правото на жалбоподателя по чл.5§4 от Конвенцията за всеобхватен съдебен контрол върху законността на задържането му. Нещо повече, както по делото Николова, поради прехвърлянето на доказателствена тежест по чл.152 от НПК, съдилищата са пренебрегнали аргументите на жалбоподателя срещу твърдяната опасност от укриване, извършване на други престъпления и осуе-

мяване разкриването на обективната истина, като са ги счели за ирелевантни.

В заключение, националните съдилища не са осигурили съдебен контрол по отношение задържането под стража на жалбоподателя, в обхвата, изискуем от чл.5§4 от Конвенцията.

Гаранции за състезателност на процедурата.

Оплакванията на жалбоподателя по тази точка, се отнасят само до процедурите пред Върховния съд. Не се спори дали ПОС е осигурил адекватни гаранции за равнопоставен процес.

Съдът отбелязва факта, че ВС е разгледал жалбите на П.И. срещу задържането под стража в закрити заседания, след получаването на писмените становища на Прокуратурата, с които се иска оставяне на същите без уважение. Тези становища не са изпращани на жалбоподателя и той не е имал възможност да им отговори.

Съдът напомня, че чл.5§4 не задължава страните по Конвенцията да предвидят второинстанционна производство по разглеждането на жалбите за изменение на мярката за неотклонение задържане под стража. Въпреки това, държава, която е създала такава система, следва по принцип да осигури на задържания същите гаранции, които осигурява и при първата инстанция (see the *Toth v. Austria* judgment of 12 December 1991, Series A no. 224, p. 23, § 84).

Съдът, който разглежда жалба срещу задържане по стража, следва да предостави типичните гаранции на съдебната процедура. Производството трябва да е състезателно и да осигурява адекватно спазване на принципа за „равнопоставеност по отношение на процесуалните възможности, с които разполагат страните – прокурор и задържан“ (вж. решенията по следните дела: *Winterwerp v. the Netherlands* of 24 October 1979, Series A no. 33, p. 24, § 60; *Sanchez-Reisse v. Switzerland* of 21 October 1986, Series A no. 107; *Kampanis v. Greece* of 13 July 1995, Series A no. 318-B; *Nikolova*, cited above, § 63; and

Trzaska v. Poland, no. 25792/94, § 78, 11 July 2000, unreported).

По настоящето дело е очевидно, че страните в процедурата пред Върховния съд не са били равнопоставени. Съгласно националното право и доминиращата практика (действащи все още) прокурорските органи имат привилегиата да представят аргументи пред съда, които не се изпращат на жалбоподателя. Следователно процедурите не са били състезателни.

Съдът заключава, че съдебният контрол върху задържането под стража на жалбоподателя не съответства на изискванията на чл.5§4 от Конвенцията по отношение на обхвата, а процедурите пред Върховния съд не дават гаранции за равнопоставеност на страните. Ето защо е налице нарушение на тази разпоредба.

С оглед това заключение, Съдът, не счита за необходимо да преценява дали оценението като недостатъчен съдебен контрол е бил осъществен с необходимата бързина. (вж. Решението по делото Николова срещу България, пар.65)

■ II. По твърдението за нарушение на чл.6§1 от Конвенцията

Жалбоподателят прави оплакване по тази разпоредба, твърдейки, че наказателният процес, воден срещу него, е продължил извън „разумния срок“.

Чл.6§1 от Конвенцията предвижда следното:

„Всяко лице, при определянето на неговите граждански права и задължения, или при наличието на каквото и да е наказателно обвинение срещу него има право на справедливо и публично гледане на неговото дело в разумен срок“

Жалбоподателят счита, че са налице неправдани по продължителност отлагания на процеса между октомври 1998г. и март 1999г.

Правителството препраща към аргументите си по отношение на продължителността на задържането на жалбоподателя и допълва, че молбата на жалбопо-

гателя за преглед по реда на надзора е причинила забавяне на процеса.

Съдът констатира факта, че наказателният процес срещу жалбоподателя продължава пет години и пет месеца и половина. Остава без обсъждане въпроса дали периодът, който следва да се разглежда започва на 10 септември 1993г., 4 октомври 1993г. или на друга дата през 1993г.

Съдът се съгласява с Правителството, че делото е сравнително сложно, касаещо няколко съизвършители, които чрез измама са получили връщане на акцизи, посредством митнически декларации с невярно съдържание. Това е установено на фазата на предварителното производство и е обсъждано по време на процеса пред първа, апелативна и касационна инстанция.

Съдът подчертава, че предварителното следствие е проведено с нужната бързина. Приема аргументи на Правителството, че някои от забавянията не се дължат на властите и че други от отлаганията са били необходими за събиране на доказателства. Неявяването на свидетели, които били редовно призовани, представлявало допълнителна трудност. Окръжният съд, в няколко случая, предприема специални мерки да избегне нови отлагания чрез налагането на глоби на свидетелите, които не се явявали без уважителни причини, както и изисква полицейска намеса за осигуряване на присъствието им.

Въпреки това, Съдът подчертава, че разглеждането на делото пред Окръжния съд е било съпроводено с множество отлагания.

Пловдивският Окръжен съд е бил отговорен за някои от отлаганията чрез пропускане си да обяви в откритите съдебни заседания датите на следващите заседания и в един от случаите – като е пропуснал да призове свидетел и поради грешка на деловодството.

Най-важното е, че са налице прекомерно продължителни интервали между заседанията през май и октомври 1994г., ноември 1994г. и 19 април 1995г. (датата,

когато делото е следвало да продължи), както и между датите, фиксирани за други две последователни съдебни заседания – 21 септември 1995г. и 12 януари 1996г. Само част от това време е ангажирано с подготовка на експертните заключения или други процедурни действия.

Ето защо, Съдът приема, че ПОС е бездействал в продължителни времеви интервали, без достатъчно основание. Вярно е, че след март 1996г. съдът е възприел по-активен подход. Към този момент обаче, вече са били натрупани неоправдани забавяния.

По-нататък, Съдът отбелязва, че здравословното състояние на председателя на състава и на съдебните заседатели причинява значителни забавяния. То е станало причина за отлаганията на заседанията, насрочени за 19 април 1995г., 9 юни 1995г. и 12 януари 1996г. В резултат на това, времето между началото на процеса и януари 1996г. – около една година и десет месеца е било изгубено.

Съдът не може да възприеме становището на Правителството, че тези забавяния са неизбежни. Назначаването на резервен съдебен заседател би предотвратило поне едно от отлаганията. Фактът, че националното законодателство, интерпретирано от Правителството, позволява назначаването само на един резервен съдия, не освобождава националните власти от ангажиментите им по Конвенцията. Върху тях тежи задължението да осигурят съблюдаването на правото по чл.6§1 от Конвенцията чрез законодателни и други способности.

В етапа на второинстанционното производство седем месеца са изминали от подаването на жалбата срещу присъдата през февруари 1997г. до насрочването на заседание за септември 1997г. Друго забавяне, причинено от отлагането на делото от януари 1998г., се дължи на прокурора, който не си е направил отвод преди започване на заседанието, за да може да се привлече друг прокурор да встъпи в процеса.

Жалбоподателят е отговорен за от-

лагането от 10 юни 1998г. пред Касационния съд. Следващото заседание обаче е насрочено чак след шест месеца (декември 1998г.), без посочване на причините поради които не е било възможно фиксирането на по-ранна дата.

Изхождайки от критериите, залегнали в практиката на Европейския съд по отношение на горните констатации, Съдът намира, че наказателното дело срещу жалбоподателя не е било разглеждано в „разумен срок“, по смисъла на чл.6§1 от Конвенцията.

Следователно, налице е нарушение на тази разпоредба.

■ IV. Приложение на чл.41 от Конвенцията

Чл.41 от Конвенцията предвижда следното:

„Ако Съдът установи, че е имало нарушение на Конвенцията или на протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, постановява предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевшата страна.“

■ А. Врегу

Жалбоподателят претендира 142 999 френски франка, съставляващи обезщетение за неимуществени вреди.

По мнение на Правителството, констатирането на нарушение на Конвенцията би било достатъчна компенсация с оглед на това, че жалбоподателят е допринесъл за забавянето на процеса.

Алтернативно, според Правителството, исканата от жалбоподателя сума е прекомерна и обезщетение от 5 550 френски франка би било достатъчно. Освен това Съдът следва да вземе предвид икономическата ситуация в България и да използва размера на минималната работна заплата във всяка страна като база за изчисляване на обезщетението. Всеки друг подход би насърчил злоупотребата с

процедурите в Страсбург и би дал основание за формиране на негативно обществено мнение срещу Съда. Правителството подчертава, че реформата в НПК от 1 януари 2000г. го е привела в съответствие с Конвенцията.

Жалбоподателят възразява срещу обстоятелствените обяснения на Правителството за икономическата ситуация в България, както и срещу твърдяната опасност от злоупотреба със Страсбургската система. Той критикува Правителството за това, че прави твърде малко за подобряването на националното законодателство и практика и твърди, че властите трябва да работят в насока за защита на човешките права в страната, а не да търсят само възможности за минимизиране на обезщетенията, позовавайки се на „икономическата ситуация“.

По-нататък жалбоподателят не се съгласява с предложението от Правителството икономически критерий при определяне на обезщетението и предлага друг подход. Той цитира скорошно изменение на Наказателния кодекс, с което наказанията за обиди и клевети, нанесени на длъжностно лице, са увеличени на 15 000 нови български лева (50 588 ФФ). Ценностите, които се защитават, чрез въздигането на клеветата в престъпление, са честта и достоинството на човека. Засягането на същите ценности е в основата на претендираните морални вреди. След като законодателят е счел, че обиди и клевети, нанесени на длъжностно лице се оценяват на 50 000ФФ, независимо от икономическата обстановка в страната, посегателството върху правото на свобода на жалбоподателя, като основно човешко право, следва да бъде оценено и възмездено пропорционално на цената, която Държавата определя за честта и достоинството на длъжностните си лица.

Отпращайки към практиката си (Вж. the Lukanov v. Bulgaria judgment of 10 March 1997, Reports 1997-II, § 56; the Assenov and Others v. Bulgaria judgment of 28 October 1998; Reports 1998-VIII, §§ 176-178; Nikolova v.

Bulgaria [GC], no. 31195/96, § 79, ECHR 1999-II; *Jecius v. Lithuania*, loc. cit., § 109; *Punzelt v. the Czech Republic*, no. 31315/96, 25 April 2000, unreported; *Grauslys v. Lithuania*, loc. cit.; *Musial v. Poland*, 24557/94, ECHR 1999-II; *Sabeur Ben Ali v. Malta*, no. 35892/97; and *Varbanov v. Bulgaria*, no. 31365/98, § 67, ECHR 2000-X), и прилагайки еднакви критерии, Съдът присъжда сумата от 6 000 български лева за неимуществените вреди по отношение на нарушенията на Конвенцията, констатирано по настоящото дело.

■ Б.Разноски

Жалбоподателят претендира 8 735 щатски долара за 215 часа работа по делото пред Комисията и Съда и 1 229.50 щатски долара по отношение на разноски за превод, пътуване, пощенски разходи. Общата претендирана сума се равнява на 21 600 български лева.

Правителството счита, че адвокатът на жалбоподателя е действал в нарушение на етичните и законови изисквания, като е натоварил клиента си с такса между 40-50 щд за час, а съгласно Законът за адвокатурата, адвокатът би трябвало да притежава високи нравствени качества и да предоставя безплатна правна помощ на тези, които се нуждаят от нея. Още повече, никакви разноски не би следвало да се присъждат при отсъствието на доказателства, че жалбоподателят не само се е съгласил да заплати този хонорар на адвокатата си, но и действително го е сторил.

На базата на горното, Правителството счита, че адвокатът на жалбоподателя умишлено злоупотребява с процедурата пред Съда с оглед на личното си облагодетелствуване.

Адвокатът на жалбоподателя протестира срещу личните нападки, съдържащи се в становището на Правителството. Той защитава като разумни хонорарите си и препраща към разноските, присъдени по делото Николова, което по негово мнение, е било с по-малка сложност.

Съдът отбелязва, че с оглед на обсто-

ителството, че някои от оплакванията на жалбоподателя пред Комисията са били обявени за недопустими, следва да се направи съответна редукция на претендираните разноски.

Отхвърля обвиненията на Правителството относно твърдяното неетично поведение на адвокатата на жалбоподателя.

Отнасяйки се до практиката си и преценявайки по справедливост, Съдът присъжда сумата 10 000 български лева за разноските, извършени пред Комисията и Съда.

■ В. Лихва за забава

Според информацията, с която Съдът разполага, размерът на законната лихва в България, към датата на постановяване на настоящото решение, е 14.5% годишно.

По тези съображения, Съдът:

1. Приема единодушно, че е налице нарушение на чл.5§3 от Конвенцията.

2. Приема единодушно, че е налице нарушение на чл.5§4 от Конвенцията.

3. Приема с шест на един гласа, че е налице нарушение на чл.6§1 от Конвенцията.

4. Приема единодушно, че:

(а) Държавата-ответник следва да заплати на жалбоподателя, в срок от три месеца, следните суми:

(i) 6 000 български лева за неимуществени вреди;

(ii) 10 000 български лева за разноски.

(б) три месеца след постановяването на горното решение, започва да тече годишна лихва в размер на 14.5 %.

Единодушно отхвърля останалата част от претенциите на жалбоподателя за справедливо обезщетение.

Решението е изготвено на Английски и Френски език и е обявено на 26 юли 2001г., съгласно Правило 77§§2 и 3 от Правилата на Съда.

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

Правният статус на магистратите и тяхната отговорност пред обществото. Случаят „Росен Димов“ и делото П.И. срещу България 1

Европейски съд по Правата на човека. Делото П.И. срещу България 8

© Издание на Асоциация за европейска интеграция и права на човека – Пловдив

Редакционен екип:

адвокат Емилия Недева
адвокат Михаил Екимджиев

Превод от английски:

адвокат Снежана Стефанова

Издание на Асоциация за европейска интеграция и права на човека — Пловдив, с
финансовата подкрепа на Фондация Отворено Общество — София
и COLPI — Буганеша